

ԱՂԲԱՏՆԵՐԻ ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Ամենահետաքրքրական և ամենանշանաւոր հասարակական խնդիրներէց, որոնք միշտ մտածողութեան առիթ են տալիս, մէկը այն է, որը վերաբերում է աղքատների խնամատարութեանը: Այս խնդիրը այնքան հին է, որքան հին է և մարդկային տնտեսական կեանքը: Քանի որ մարդկային տնտեսական կեանքը գոյութիւն կ'ունենայ, աղքատների խնամատարութեան գործն էլ անկասկած գոյութիւն կ'ունենայ: Միայն թէ դարերի ընթացքում այս խնդիրը կերպարանափոխւել է, որովհետեւ սորա երևալու պատճառները նոյնպէս մի յայտնի չափով կերպարանափոխւել են:

Հին ժամանակներում աղքատութիւնը ուղղակի բղխում էր այնպիսի պատճառներից, ինչպիսի են սով, հեղեղ և այլն, ինչպէս այդ այժմն պատահում է յետամնաց ասիական երկիրներում: Բայց այսպիսի բնական չարիքներից և տառապանքներից բղխող աղքատութեան վտանգը այնքան չէ սպառնում փոքր ի շատէ քաղաքակիրթ ազգերին, որովհետեւ սոքա մի յայտնի չափով պատասպարած են զանազան միջոցներով այդ դժբաղդ դէպքերի դէմ: Օրինակ՝ սովի դէմ պաշտպանւած են այն երկիրները, որոնց մէջ ճանապարհների հաղորդակցութեան միջոցները զարգացած են, այնպէս որ սովի ժամանակ սովեալների տեղը հեշտութեամբ օգնութիւն է հասնում և այս կերպով խմբովին աղքատանալու դէմն է առնւում: Ի հարկէ, չի կարելի բոլորովին հերքել, որ նոյն իսկ քաղաքակիրթ երկիրներում կարող են երաշտութիւնը և նման բնական երևույթները տեղի ունենալ և աղքատութեան ծագման պատճառ դառնալ: Սակայն այս

երևոյթների ազդեցութիւնը այնքան չէզոքացրած է, որ նոր ժամանակներում անհիմն կը լինէր աղքատութեան պատճառների շարքում գորան գլխաւոր տեղը տալ: Մեր նոր ժամանակներից յիշած բնական տազնապալից դէպքերից պարբերապէս ծագող աղքատութիւնը խաղում է երկրորդական դեր: Գլխաւոր պատճառը, որից աղքատութիւն է բղխում, պէտք է որոնել տնտեսական կազմակերպութեան մէջ, որը շատ է տարբերում հին ժամանակների տնտեսական կազմակերպութիւնից: Այն, ինչ որ մենք անուանում ենք հասարակութեան դասակարգերի ազատ մրցումն տնտեսական գործունէութեան մէջ, այդ բանը գոյութիւն չ'ունէր թէ ամենահին և թէ մասամբ էլ միջին դարերում: Կարճ ասենք, հին ժամանակներում—յունաց և հռոմայեցոց մէջ տնտեսական կազմակերպութեան յենարան էր ընտանիքը: Իւրաքանչիւր ընտանիք առանձնացած կազմակերպւած էր տնտեսապէս մի տէրութեան նման, որը ինքն էր զնում իւր բոլոր պիտոյքները: Այսինքն ընտանիքի գլխաւորը, որը բոլոր տնտեսութեան տէրն էր, կարգադրում էր ինքնակամ կերպով իւր ստորադրեալների մէջ այն բոլոր գործերը, որոնք հարկաւոր են ընտանիքի ամեն տեսակ պիտոյքներին բաւարարութիւն տալու համար: Ստորադրեալների մէջ, բացի տիրոջ ազգականներից, գտնւում էին յայտնի քանակութեամբ և ուրիշ մարդիկ: Դռքա ստրուկներն էին: Դռքա ստրուկներ էին կոչւում, որովհետեւ ոչ տնտեսապէս և ոչ առանձնապէս ազատ գործելու իրաւունք չ'ունէին, այլ կազմում էին մի տեսակ ընտանեկան միապետութեան գործիքներ, որոնք բանում էին, ինչպէս որ իշխող գլուխը կը կարգադրէր:

Մի ուրիշ պատկեր էին ներկայացնում միջին դարերը: Այս դարերում տնտեսական կազմակերպութեան բնաորոշ յատկանիշն կայանում էր նրանում, որ հոգատէրերը ներկայանում են իբրեւ ինքնավարական մարմիններ, որոնք իրաւունք են ձեռք բերել իշխելու իրանց հողերի վերայ բնակւող գիւղացիների տնտեսական կացութեան վերայ: Գիւղացիները իրանց տէրերի հողերից անբաժան են: Տէրերը պարտաւորացնում են գիւղացիներին իրանց օգտին յայտնի ծառայութիւններ մատուցանելու թէ տուրքերով և թէ աշխատանքով: Այս յարաբերութիւնների հիման վերայ գիւղացիները կատարեալ ճորտեր են դառնում: ճորտութեան մէջ գիւղացիները միայն

տնտեսապէս ազատ չէին և միանգամայն կախւած էին իրանց խնամատար աէրերից, քանի որ իրանք չէին հողային սեպհականութեան աէրերը: Իսկ անձնապէս չգիւղացիները ազատ էին իրանց ներքին անհատական կեանքը այնպէս տնօրինելու, ինչպէս իրանց նպատակայարմար էր թւում: Աւելացնենք միջին դարերի տնտեսական կազմակերպութեան որոշող այս յատկութեան վերայ և այն, որ այդ ժամանակ քաղաքներում արդիւնաբերութեան գործն էլ կրում էր մի ուրիշ կերպարանք: Քաղաքային արդիւնաբերութիւնը կատարւում էր ընկերաբար, համբարական կերպով: Իւրաքանչիւր քաղաքի զանազան տեսակ արհեստաւորները միանում էին և կազմում ընկերութիւններ, որոնք արդիւնաբերում էին խմբովին յայտնի ապրանքներ և սոցա վաճառահանում, այնպէս որ անդամներին արգելւած էր ընկերութիւնից դուրս գալ և մասնաւոր կերպով աշխատել: Ինչպէս տեսնում էք՝ յիշեալ ժամանակներում անհատական գործունէութիւնը տնտեսական ասպարիզում կաշկանդւած էր զանազան կապանքներով, որոնցից ազատելը հնարաւոր եղաւ միայն 18-երորդ դարու վերջում, երբ որ ազատութիւնը տնտեսական գործերի մէջ դառնում է մի անյետաձգելի պահանջ: Հէնց այս ժամանակից Եւրոպայում սկսւում է անհատական տնտեսական կեանքը, ուր իւրաքանչիւր մարդ ինքն պատասխանատու է իւր տնտեսական գործունէութեան հետեւանքների համար: Այսպէս իւրաքանչիւր մարդուն տւած է կատարեալ իրաւունք տնտեսական ասպարիզում ուրիշների հետ ազատ մրցելու՝ իրան ինքնուրոյնաբար պահպանելու համար: Բայց մրցման ազատութիւնը դոյութեան կռիւ մէջ ունէր այն հետեւանքը, որ ամենաընտրեալները և ամենաընդունակները միշտ յաղթող են հանդիսանում: Տնտեսապէս ոչ ուժեղները կարողանում են իրանց պահել դեռ մի յայտնի չափով, քանի որ դա Ֆիզիքսապէս հնարաւոր է: Իսկ երբ որ սոքա կարցնում են գործելու հարկաւոր Ֆիզիքսական ոյժերը թէ հիւանդութեան և թէ ծերութեան ժամանակ կամ այլ չը նախատեսած պատճառներով, դոքա դառնում են կամայականաբար անընդունակ իրանց ապրուստը հոգալու, և նիւթապէս ապահոված չը լինելով մատնւում են աղքատութեան:

Ահա առհասարակ այն ընթացքը, որով մարդս աղքատանում է նորագոյն ժամանակներում: Աղքատութիւնը դառնում է այսպէս

Հասարակական այն ցաւերից մինը, որի դէմ պատերազմելը իւրաքանչիւր Հասարակութեան սուրբ պարտաւորութիւնն է:

Նախ քան դիմենք այն խնդրին՝ թէ ինչպէս են կամ պէտք է լինեն կազմակերպւած աղքատութեան խնամատարութեան Հաստատութիւնները, մեզ կարեւոր է թւում մի համառօտ պատմական ակնարկ ձգել այն բանի վերայ՝ թէ ինչպէս է զարգացել աստիճանաբար աղքատների խնամատարութեան գործը:

Եթէ սկսենք հին ազգերից, մենք կը տեսնենք, որ սոցա խնամատարութեան գործը գտնւում էր գլխաւորապէս ընտանեկան իշխանութեան ներքոյ: Արդարեւ, հռոմայեցոց և յունաց մէջ աղքատներ կոչւում էին նոքա, որոնք գտնւում էին ստրկութեան մէջ. և տէրերն էլ պարտաւորութիւն էին համարում՝ իրանց աղքատ ստրկներին խնամելու: Բացի մասնաւոր — ընտանեկան խնամատարութեան, որը այդ ժամանակ գերիշխող ձև էր, թէ չգտնւում և թէ Աթէնքում գոյութիւն ունէին նաև մի տեսակ տէրունական Հաստատութիւններ, որոնք պաշտօն ունէին աղքատներին խնամելու: Բայց նկատեցէք, որ այդ տէրունական Հաստատութիւնները խնամում էին ոչ այն տեսակ աղքատներին, որոնք մեր հասկացողութեամբ բոլորովին զուրկ են ապրուստի միջոցներից: Նոքա խնամում և օգնում էին յատկապէս այնպիսի քաղաքացիներին, որոնք աշխատանքի անընդունակ լինելով՝ այլ ևս հարկաւոր կարողութիւնը չ'ունէին իրանց ամենակարեւոր պահանջներին լիովին լրացումն տալու:

Անցնենք հին ժամանակներից ուղղակի դէպի այն դարաշրջանը, ուր քրիստոնէութիւնը յաղթող է հանդիսանում: Մենք հանդիպում ենք այդ ժամանակ աղքատների խնամատարութեան մի այլ ուղղութեան: Բանը այստեղ նրանում է, որ աղքատներին խնամելու մասին կազմած գաղափարը միանգամայն աշխարհական էր հին դասական ազգերի մէջ, մինչդեռ քրիստոնէութեան սկզբում այդ գաղափարը փոխւում է և ստանում հոգևորական բնաւորութիւն: Արդէն հրէից հոգևորական գրքերը և նամանաւանդ մովսիսական օրէնքները յայտնում են այն միտքը, որ աղքատներին ողորմութիւն տալը Աստուծոյ հրամանն է: Նոքա միևնոյն ժամանակ

պնդում են եղել, որ ինչպէս Աստուած է տւել իւրաքանչիւր մարդուն հոգ, նոյնպէս ամեն մարդ պարտաւոր է աղքատին օգնել: Այս հայեցածքը աղքատների խնամատարութեան մասին ունեցել է իւր ժամանակին այնքան ազդեցութիւն, որից նաև քրիստոնէութիւնը գերծ չէ մնացել: Ըստ այնմ քրիստոնէական եկեղեցին իւր կողմից քարոզում է այն միտքը՝ թէ մարդս իւր ունեցածից, որ իսկապէս Աստուծոյ սեպհականութիւնն է, պիտի աղքատին էլ տայ, որպէս զի նա էլ ողորմութիւն վայելէ Բարձրեալից: Այս տարածւած աշխարհայեցողութիւնից քրիստոնէական եկեղեցին շինեց իւր համար մի սկզբունք, որի հիման վերայ նա սկսեց նայել իւր հոգերին և կայքին իբրև աղքատներին պատկանող սեպհականութիւն:

Յենւելով այս տեսակէտի վերայ և ապա իրան կոչւած համարելով այդ ասպարիզում արձակ գործելու, քրիստոնէական եկեղեցին իւր ձեռքն առաւ աղքատների խնամատարութեան գործը: Քրիստոնէական եկեղեցին այնուհետև հիմնում է աղքատանոցներ, հիւանդանոցներ և անկեղանոցներ, որոնց գործունէութիւնով իրաւահազդին զարկ է տրւում աղքատների խնամատարութեան զարգացման առհասարակ: Եւ մասնաւորապէս հայոց պատմութիւնից տեղեակներին անյայտ չէ, որ նոյնը կատարւեց նաև մեզանում: աղքատների խնամատարութեան գործը (հիւանդանոցներ, աղքատանոցներ և այլն) մեր եկեղեցու առաջին հայրապետների ամենագլխաւոր գործերից մէկն էր:

Քրիստոնէական եկեղեցու բարերար գործունէութիւնը այդ ասպարիզում շարունակւում է մինչ միջին դարերը: Իսկ երբ որ միջին դարերում սկսեցին կազմւել՝ այսպէս անուանած արհեստաւորների ընկերութիւնը (համքարներ), հէնց այդ ժամանակից աղքատների խնամատարութեան գործը դուրս է գալիս եկեղեցական շրջանից և ընդունում է հետզհետէ դարձեալ աշխարհական բնաւորութիւն: Եւ նմանը կատարւում է նաև մեզանում, թէև գուցէ ոչ բոլորովին նոյն ժամանակամիջոցներում: Միջին դարերում Արևմտեան Եւրոպայում արհեստաւորների ընկերութիւնները, բացի խմբովին արդիւնաբերելուց, նմանապէս պաշտօն ունէին թէ ընկերութեան անդամների մօտ բանող աշակերտներին արհեստներ սովո-

րացնելու և թէ առհասարակ արհեստաւորների բոլոր տեսակ ինտերեսները պաշտպանելու: Այս պաշտօնի մէջ մտնում էր նաև աղքատութեան խնամատարութիւնը: Միայն թէ սա չէր տարածուում ընկերութիւններից դուրս, այլ խնամք տանուում էր սոսկ ընկերութեան աղքատացած անդամների համար: Այսու ամենայնիւ եկեղեցին իւր կողմից կատարում էր զուգահեռաբար իւր գործը, և նոքա, որոնք չէին պատկանում արհեստաւոր ընկերութիւններին, դառնում էին աղքատութեան ժամանակ իրանց ապաստարանը տակաւին եկեղեցու օգնութեան մէջ:

Բայց ժամանակի ընթացքում աղքատների խնամատարութեան յիշած երկու տեսակ հաստատութիւնները անկարող գտնեցին բոլոր պահանջներին բաւարարութիւն տալու: Եւ դժւար չէ գտնել գորա պատճառը: Մի կողմից ողորմութեան սկզբունքը, որի հիման վերայ եկեղեցուց աղքատներ էին խնամում, դառել էր անհաստատ և անընդունելի առաջընթաց ժամանակների ոգու համար: Միւս կողմից տնտեսական կեանքի զարգացման աստիճանը պահանջում էր ամենայն իրաւամբ, որ աղքատների խնամատարութիւնը կազմակերպւած լինի աւելի լրջօրէն և ժամանակակից հասարակական պահանջների համեմատ: Ամենքից առաջ բողոքական եկեղեցին էր, որ լաւ ըմբռնեց աղքատների խնամատարութեան վերանորոգման պահանջը: Պահպանելով քրիստոնէական վառ սէր դէպի մեր չքաւոր մերձաւորները՝ բողոքական եկեղեցին պահանջում էր, որ աղքատների խնամատարութիւնը կազմակերպւած լինի խելացի հիմունքների վերայ և ոչ ողորմութեան գաղափարի հիման վերայ: Բողոքական եկեղեցին էր, որը Եւրոպայում 16 դարում արծարծեց առաջին անգամ այն հիմնաւոր միտքը, որ իւրաքանչիւր համայնք ինքն պարտաւոր է իւր աղքատ անդամներին խնամելու: Համոզւած լինելով այս մտքի ճշմարտութեան մէջ, նա սկսեց ձեռնարկել մի քանի տեղերում համայնք առ համայնք աղքատների գանձարաններ կազմելու, որոնք պաշտօն ունէին համայնքներում աղքատացած անդամներին խնամելու: Բայց միևնույն ժամանակ արգելւած էր ընդունել մի համայնքի աղքատների խնամատարութեան շրջանի մէջ ուրիշ թէ հեռաւոր և թէ մերձաւոր համայնքի աղքատներին:

Սա մի անհրաժեշտ կարգադրութիւն էր, որը նպատակ ունէր,

բացի խնամատարութեան գործը հեշտացնելուց, սահման դնել մի յայտնի չափով աղքատների այն սաստիկ թափառականութեան, որը 16 և 17-երորդ դարերում Եւրոպայում շատ զարգացած էր և որը գցում էր աղգաբնակութիւնն նեղեալ դրութեան մէջ:

Վերջապէս տէրութիւններն էլ հասկացան այս խնդրի հասարակական նշանակութիւնը և սկսեցին օրէնսդրական ճանապարհով կանոնաւորել նմանօրինակ հաստատութիւններ աղքատների համար: Առաջին քայլը, որ արեց այս բանի մէջ, պատկանում է Ֆրանսիային՝ նոյն իսկ Լուդովիկոս XIV թագաւորութեան ժամանակ: Եւ այս հասկանալի է. որովհետեւ այդ ժամանակից սկսած՝ Ֆրանսիան պարունակել է իւր մէջ ամենքից շատ մանաւանդ թափառական աղքատներ: Սրինակ՝ վերջինների քանակութիւնը նոյն երկրում հասնում է եղել 1640 թւին 40.000, մի բազմութիւն, որ, հարկաւ, պիտի շատ նեղացնում լինէր այն ժամանակաշահ հասարակութիւնը, աչքի առաջ ունենալով ժամանակակից աղքատների խնամատարութեան բոլորովին անբաւարար և անմխիթար դրութիւնը: Յիշեալ ժամանակ աղքատութիւնը և սորա հետ մուրացկանութիւնը այնքան աւելանում են, որ վերջապէս վերջինս արգելւում է տուգանքով: Մուրալը արգելւում էր, և նմանապէս արգելւում էր ողորմութիւն տալը մուրացկաններին փողոցներում և ուրիշ հասարակական տեղերում: Սոքա, անկասկած, այն միջոցներն էին, որոնք կատարում էին երկրորդական դեր և առժամանակեայ էին: Գլխաւոր միջոցը այս ցաւի դէմ պատերազմելու համար պէտք է լինէին և իրօք էլ եղան այն հիմնարկութիւնները, որ օրէնսդրութիւնը յանձն էր առել կանոնաւորելու: Օրէնսդրութիւնը յանձնում էր աղքատների խնամատարութիւնը ինքնավարական օրգաններին, այսինքն համայնքներին, որոնք մօտիկ և լաւ ծանօթ լինելով տեղական պայմանների և հանգամանքների հետ, կարող էին աւելի արդար և անաչառ կերպով կատարել աղքատներին խնամելու պաշտօնը: Համայնական կազմակերպութիւնը աղքատներին խնամելու վերաբերմամբ տարածւած էր 17—18 դարում ամբողջ Արեւմտեան Եւրոպայում: Սակայն այս ձեւը ամենքից շատ տարածեց Գերմանիայում և ապա Անգլիայում:

Ուրեմն այսպէս աղքատների խնամատարութիւնը դառնում է.

հետզհետե՛ հասարակական այն ծանրակշիռ գործերից մինը, որին եւրոպական տէրութիւնները նւիրում են իրանց օրէնսդրութեան մէջ մի պատուաւոր տեղ մեր 19-րդ դարում: Նամանաւանդ Գերմանիան է, որը շատ փորձեր է արել 19-րդ դարում աղքատների խնամատարութեան գործը բարելաւելու: Աւելի աչքի ընկնող և նշանաւոր փորձեր, որոնք արւել են Գերմանիայում, վերաբերում են օրինակ պսակների սահմանափակման 60-ական թւականներում: Այս՝ մինչ այդ ժամանակ տարօրինակ օրէնքը նպատակ ունէր՝ իրաւունք չը տալ պսակելու այն մարդկանց, որոնք տնտեսապէս անկարող են մի ընտանիք պահելու: Պսակների սահմանափակման օրէնքի հետ կապած էր մի ուրիշ օրէնք, որը նպատակ ունէր աղքատների թափառումը խանգարել: այդ նպատակով ամեն մի համայնքից պահանջւում էր օգնութիւն հասցնելու միայն այն աղքատներին, որոնք նորա իսկական բնակիչներն են կամ այդ համայնքում ձեռք են բերել բնակւելու իրաւունք: Զի կարելի ուրանալ, որ չիշած օրէնքների դիտաւորութիւնը խելացի է եղել: Այնու ամենայնիւ նոքա չ'ունեցան ցանկացած հետեւանքներ: Եւ ահա թէ ինչո՛ւ: Պսակների սահմանափակումը իսկապէս նպատակ ունէր՝ երեխաների սակաւութեան նպաստել, որոնք իրաւ չքաւոր ծնողներին ենթարկում են մեծ զրկանքների: Փոխանակ այս հետեւանքին հասնելու, սկսաւ օրէնքիս զօրութեամբ երեւալ շատ աւելի ապօրինի երեխաներ քան մինչ այդ օրէնքի լոյս տեսնելը: Եւ որովհետեւ այս երեւոյթը վերջի վերջոյ աղքատների թիւը պիտի աւելցնէր, ուստի համայնքները, որոնք պարտաւոր էին նոցա խնամելու, այլ ևս անընդունակ գտնւեցան մի գործին ծառայելու, որը իրանց ոյժերից վեր էր: Նմանապէս անյաջող էր գործնականապէս և միւս օրէնքը, որի հիման վերայ համայնքից կարող էր օգնութիւն հասնել աղքատին, երբ որ սա նոյն համայնքի իսկական բնակիչ էր կամ ձեռք էր բերել այնտեղ բնակւելու իրաւունք: Յայտնի է, որ 50—60 թւականներում եւրոպայում շատ արագ զարգանում էին ճանապարհների հաղորդակցութիւնը և սորա հետ արդիւնաբերութիւնը: Զարմանալի բան կը լինէր, եթէ այս ընթացքի հետ միասին չիշեալ օրէնքը յաջողութիւն ունենար, քանի որ սա ոչ այլ ինչ էր, եթէ ոչ ազատ շրջելու և բնակւելու իրաւունքների սահմանափակումը: Մի խօսքով, վե-

րոյիշեալների նման օրինական միջոցներով անկարելի էր աղքատների սակաւութեան նպաստել, որովհետեւ դոքա ոչ միայն ժամանակի տնտեսական զարգացման աստիճանին էին հակասում, այլ և այնպէս դոքա կրում էին իրանց բովանդակութեամբ բացասական բնաւորութիւն:

Իրերի այսպիսի ընթացքին աւելի բաւարար և նպատակաշարմար ուղղութիւն տալու համար՝ գերմանական օրէնսդրութիւնը վերջապէս ձեռք է մեկնում 1880 թւականներին մի նոր կազմակերպութեան, որով վերացնւում և փոփոխւում են աղքատների խնամատարութեան նախկին օրէնքները (այն է՝ պսակների և ամէն տեղ բնակելու իրաւունքների սահմանափակումը): Այս նոր օրէնսդրութիւնը անփոփոխ թողեց համայնական ձեւը, որ կրում էր աղքատների խնամատարութիւնը: Վերանորոգումը վերաբերում էր աղքատների խնամատարութեան ներքին կազմին, որ պէտք էր ընդարձակել, որպէս զի բաւարարութիւն տրւէր պատշաճաւոր կերպով անընդհատ աւելացող աղքատների պահանջներին: Եւ ահա այս պաշտօնը ըստ կարելոյն լաւ կատարելու համար՝ օրէնսդրութիւնը ստեղծում է երկու տեսակ վարչական մարմիններ, որոնք հիմնւում են ընկերական սկզբունքների վերայ: Այդ վարչական մարմիններից առաջին տեսակները կոչւում են տեղային-համայնական վարչութիւններ, որոնք խնամում են յատկապէս իրանց մէջ համայնական շրջանում գտնուող աղքատներին: Երկրորդ տեսակները կոչւում են նահանգական վարչութիւններ, (Land-armenverbände), որոնցից ամէն մէկը կազմւում է մի քանի համայնքներից և այսպէս միացած ուժերով խնամում է աղքատներին միայն այն ժամանակ, երբ որ համայնքները առանձին-առանձին չեն կարողանում այդ գործը կատարել:

Մենք մասնաւորապէս խօսեցինք գերմանական աղքատների խնամատարութեան հաստատութիւնների մասին, որովհետեւ Եւրոպայում ամենից շատ կատարելագործւած են այդ հաստատութիւնները Գերմանիայում: Անգլիան էլ յետ չէ մնացել այդ գործի մէջ: Բայց ինչ վերաբերում է Ֆրանսիային, այստեղ մենք հանդիպում ենք այլ տեսակ կազմակերպութեան: Ֆրանսիայում համայնքները ունին խնամատարութեան հաստատութիւններ, կոչւած bureaux

de bienfaisance, որոնք բոլորովին ընկերական կազմ չ'ունին, այլ նմանում են մի տեսակ հիւանդանոցների: Սոքա խնամում են սկզբունքով մեծ մասամբ այնպիսի աղքատներին, որոնք հիւանդ են և բանելու ընդունակութիւնը կորցրել են չքաւորութեան մէջ. ուրիշ պատճառներով և խնամում են միայն այն ժամանակ, երբ որ այդ հաստատութիւնները ունին աւելորդ միջոցներ նաև դոցա համար:

Ո՛նկք տեսանք այս համառօտ պատմական տեսութիւնից՝ թէ աղքատների խնամատարութիւնը Եւրոպայում ինչպէս է զարգացել աստիճանաբար մինչ այժմ: Նա եղել է ի սկզբանէ մասնաւոր մարդկանց ձեռքում և կրել է աշխարհական բնաւորութիւն: Յետոյ նա անցել է, քրիստոնէութիւնից սկսած մինչ միջին դարերը և սրանից էլ յետոյ, եկեղեցու իշխանութեան ներքոյ, որը խնամում էր աղքատներին սոսկ ողորմութեան սկզբունքի հիման վերայ: Վերջապէս աղքատների խնամատարութիւնը դառնում է կրկին աշխարհական՝ անցնելով հետզհետէ տէրութիւնների ձեռքը: Իսկ սոքա յանձնում են այդ դործը իրանց օրգաններին—համայնքներին իբրև մի պարտաւորիչ գործ, որի կատարումը հասարակութեան պահանջ է դառնում:

Հետաքրքիր խնդիրը հիմա այն է, թէ այդ տէրունական օրգանները, որոնց յանձնում է այդպիսի հասարակական ծանր պաշտօն, ո՞ր աստիճան արդար պիտի գործեն, որպէս զի նոքա իրանց կոչման համապատասխանեն: Ահա ձեզ մի գործնական զժևար խնդիր: Յայտնի է, որ այժմեան գոյութեան կուռի մէջ ուժերի տարբերութիւնը յառաջ է բերում զանազան տեսակ յաղթւածների Յաղթւածների շարքում գտնւում են ոչ միայն տնտեսական ոչ ուժեղներ, այլ, հարկաւ, և նոքա, որոնք մրցման ասպարիզում ինչ և ինչ պատճառներով ֆիզիքապէս անընդունակ են դարձել իրանց ապրուստը հայթայթելու: Պարզ է, որ հանգամանքները այսպէս քննելով՝ մենք կը հանգիպենք այն խնդրին՝ թէ ի՞նչ տեսակ աղքատներին պիտի խնամք և օգնութիւն տրւի սոցա առժամանակ չքաւորութիւնից ազատելու և կամ մինչև անգամ կատարեալ անկումից փրկելու համար: Որոշել թէ ի՞նչ տեսակ աղքատներին է խնամք տրւում այն փողերով, որոնք հարկերի ձևով հաւաքւում են համայնքներից, դա էլ շատ նշանաւոր խնդիր է նոյն իսկ հասարակական բարոյականութեան տեսակէտից: Զէ՞ որ մարդիկ հակ-

ւած են և վատ սովորութիւններին, որոնք, եթէ դոցա չըջանային
 արմատախիլ անել, անկասկած կը փոխէին դժւար բուժելի ախ-
 տերի: Համայնքը պարտաւոր է չքաւորին օգնել, քանի որ վերջինս
 ընկել է աղքատութեան մէջ իրանից անկախ պատճառներից և որը
 առժամանակ խնամելուց յետոյ՝ կարող է կրկին վերականգնել
 իւր նախկին ապահով գրութիւնը: Սակայն կարող է պատահել, որ
 այսպիսի աղքատները օգտուելով խնամատարութեան առատաձեռնու-
 թիւնից, էլ չեն ուզում աշխատել իրանց ապրուստը հայթայթելու
 ինքնուրոյնաբար, որպէս զի խոյս տան խնամատարութիւնից: Յայտնի
 բան է, որ այս համարձակութիւնը՝ միշտ հասարակութեան խնամքին
 դիմելու, դառնում է մի սովորութիւն, որից այնուհետեւ ծագում են
 ծուլութիւն, արեցողութիւն և այն բոլոր մոլորութիւնները, որոնց
 մարդս հակւած է: Աչքի առաջ ունենալով այսպիսի հանգամանք-
 ներ, աղքատների խնամատարութեան հաստատութիւնները պէտք
 է գիտենան որոշել՝ թէ այն աղքատները, որոնց նոքա խնամում են,
 ընդունա՞կ են թէ ոչ իրանց ապրուստը ինքնուրոյնաբար հայթայթել:
 Որպէս զի այս գործը հեշտանայ, խնամելու կարօտ աղքատներին
 պէտք է բաժանել աշխատանքի ընդունակների և ոչ ընդունակների:
 Աշխատանքի ընդունակ աղքատներ նոքա են, որոնք չեն ուզում աշխա-
 տել ծուլութիւնից, աշխատելու զգւանքից և այլ նման անյարգելի պատ-
 ճառներից և նոքա, որոնց համար հնար չը կայ իրանց ոյժերը գործ դնե-
 լով՝ ապրուստ հայթայթելու: Առաջին կարգի աղքատներին խնամելը՝
 ոչ մի խնամատար հաստատութեան համար պարտաւորութիւն չի կա-
 րող լինել: Օրէնքը կարող է սոցա ստիպել աշխատելու խլելով սրան-
 ցից անձնական ազատութիւնը և այնուհետեւ բանեցնելով մի յայտ-
 նի ժամանակով նոյն իսկ տէրունական գործերի մէջ, որպէս զինոքա
 ընտելանան աշխատանքի: Սոքա այնպիսի աղքատներ են, որոնք
 տարածում են ավենքից շատ մուրալու ախտը, մինչև անգամ վատ
 օրինակ տալով իրանց երեխաներին: Վերջիններս կազմում են մեծ
 հասակում վերջի վերջոյ մի սպառնալի տարր հասարակութեան
 ապահովութեան և կարգ ու կանոնի համար: Երկրորդ կարգի աշ-
 խատանքի ընդունակ աղքատներ նախ նոքա են համարւում, որոնք,
 օրինակ՝ պատժարաններից և հիւանդանոցներից արձակելուց յետոյ՝
 մնում են առժամանակ անգործ: Այսպիսի դէպքում աղքատների

խնամատարութիւնը պարտաւոր է ձեռք մեկնել զոնէ ժամանակաւոր օգնութեան, մինչև որ նոր աղքատացածները իրանց համար գործ ճարեն: Յամենայն դէպս, այս օգնութիւնը պէտք է սահմանափակւած լինի խստօրէն, որպէս զի օգնութեան կարօտները իրանց ստիպւած տեսնէին ամենայն ջանք դործ դնելու և հասարակական խնամատարութիւնից շուտով ազատելու: Այս տեսակ կարօտեալներին օգնելու և նոցա համար գործ գտնելու մէջ մի յայտնի դեր են կատարում և մասնաւոր ընկերութիւնները և հաստատութիւնները, որոնք հիմնուած են յատկապէս այդ նպատակով:

Աշխատանքին ընդունակ աղքատների շարքում պէտք է լինել և նոցա, որոնք աղքատների խնամատարութեանը ամենագոյնի գործ են պատճառում, երբ նոքա երեւան են գալիս ահագին բաղմութեամբ՝ շնորհիւ արտասովոր տառապանքների՝ ինչպէս երկրաշարժ, հեղեղ և անբաղդ հունձ կամ անբաղդ պատերազմ, արդիւնաբերութեան և վաճառահանութեան տաքնապներ և այլն:

Առաջ բերած երևույթները նմանւում են մի տեսակ հիւանդութեան, որին կարող է ենթարկել մի համայնք, երկրի մի մասը կամ գաւառը և վերջապէս ամբողջ պետութիւնը: Յիշեալ աղետաւոր դրութիւններին ընդդիմադրելու համար՝ տեղային առանձնապէս գործող հաստատութիւնները անբաւ են միանգամայն: Հարկաւոր են հաւաքական ուժեր, որոնք կարող են յաջողութեամբ ծառայել աղաղակող օգնութեանը: Սրինակ՝ Գերմանիայում այս դէպքերում կատարում են մի լաւ պաշտօն այն երկրային-գաւառական աղքատների հաստատութիւնները (Landarmenverbände), որոնք, ի միջի այլոց, ինչպէս վերև յիշեցինք, կազմում են մի բանի համայնական հաստատութիւնից բաղկացած մի վարչական միութիւն և դործում հաւաքական ոյժերով: Պետութիւններն էլ օգնում են իրանց կողմից յանկարծակի աղքատացած բանւոր մարդկանց գլխաւորապէս նրանով, որ նոքա ստեղծում են նորանոր հասարակական աշխատանքներ (շինութիւններ ամեն տեսակ) աղքատներին այստեղ զետեղելու նպատակով, թէպէտ և այս բանի համար արած ծախքերը արժէքից աւելի են նստում պետութեանը:

Լուսաբանենք վերջապէս աղքատների այն տեսակները, երբ բոլորովին նոքա անընդունակ են իրանց ապրուստը հայթայթելու:

և հետևաբար արժանի են հասարակութեան կողմից վառ կարեկցութեան և լուրջ հոգատարութեան: Սոցա շարքում աչքի են ընկնում ամենից առաջ աղքատ երեխաները, Բայց աղքատ երեխաների մէջ պէտք է զանազանել ուրբ և ապօրինի երեխաները նրանցից, որոնք, թէպէտ և ունին ծնողներ կամ խնամակալներ, բայց և այնպէս զոհ են դառած բարոյական անփոյթութեան: Ուրբ երեխաների հոգատարութեան համար կան բոլոր եւրոպական երկիրներում յատուկ հաստատութիւններ: Նոյնպէս կան այստեղ, ի հարկէ, ապօրինի երեխաների խնամելու տներ: Ինչ վերաբերում է բացառապէս անխնամ մնացած երեխաներին, սոցա խնամելու համար էլ արդէն երեւացել են շատ տեղերում մասնաւոր և համայնական ընկերական հիմնարկութիւններ: Միայն թէ սոցա գործունէութիւնը հանդիսւում է մեծամեծ խոչնդոտների: Խոչնդոտներից մէկը կայանում է հէնց այս տեսակ երեխաներին գտնելու դժարութեան մէջ: Մի այլ խոչնդոտ էլ այն է, որ զժլար է անխնամ թողած երեխաներին սոցա ծնողներից բաժանելը: Յամենայն դէպս այս հիմնարկութիւնների բարեբար գործունէութիւնը կը հասնի միշտ իւր նպատակին, եթէ օրէնսդրութիւնով պարզ որոշւած է՝ թէ ո՞ր պայմաններում կարելի կը լինէր բաժանել անհոգ և անխնամ թողած երեխաներին իրանց ծնողներից: Եւ ինչպէս չը բաժանել, երբ որ վերջիններս անընդունակ գտնւելով իրանց սուրբ պաշտօնի կատարման մէջ՝ տալիս են հասարակութեանը այնպիսի մարդիկ, որոնց նմաններին նա կարօտ չէ:

Այս երկու տեսակ հիմնարկութիւնների մէջն էլ պէտք է խնամել և կրթել երեխանց ոչ միայն մինչ մի յայտնի հասակը, որ նոքա կարողանային իրանց հացը վաստակել, այլ մինչ այն աստիճան, որ նոքա դառնային հասարակութեան օգտին ծառայող տոկուն և բարոյական քաղաքացիք:

Ոչ պակաս դեր են խաղում աշխատանքին անընդունակ աղքատների շարքում նաև Շոքա, որոնք հիւանդ են ֆիզիքապէս կամ մտաւորապէս, և յետոյ նոքա, որոնք դարձել են անընդունակ զառամ եւալ ծերութեան ժամանակ: Աղքատ զառամեալների վերաբերութեամբ կարելի է պնդել, որ սոքա ենթակայ են հասարակական խնամատարութեանը ընդ միշտ, մինչ իրանց կեանքի վերջը:

Իսկ հիւանդ աղքատներին շատերը ընդունուած են միմիայն յայտնի ժամանակով՝ սրանց համար յատկացրած հիմնարկութիւնների մէջ և առողջանալուց յետոյ՝ դուրս են թողնուում: Այս պատճառով վերջին տեսակի աղքատներին խնամատարութեան աներում պէտք է ջանալ բաժանել այն աղքատներից, որոնք մասնւել են աղքատութեանը արբեցողութեան կամ նման վատ սովորութիւններից — հակառակ դէպքում ժամանակաւորապէս ընդունւած աղքատները, որոնք զերծ են բարոյական պակասութիւններից, աղքատանոցներում և հիւանդանոցներում վատերի հետ միասին կենակցելով՝ հեշտութեամբ վարակում են բարոյական պակասութիւններով և այսպիսով կորցնում ինքնայարդանք և բարոյական ոյժ՝ աղքատութիւնից իրանց ազատելու:

Մենք այստեղ նկարագրեցինք համառօտապէս և ընդհանուր գծերով աղքատների այն բոլոր տեսակները, որոնք գոյութիւն ունին այժմեան հասարակական կազմակերպութեան մէջ և որոնք ենթակաջ են հասարակութեան խնամատարութեանը: Համարեա միւսնոյն տեսակ աղքատներին կարելի է հանդիպել ամենուրեք, ուրեմն նաև մեզանում: Ով մի փոքր ինչ զիտող աչքով հետաքրքրւել է այդ թշուառականների դրութիւնով նաև մեր երկրում, նա պէտք է համոզւի, որ դոքա կարօտ են մարդավայել խնամատարութեան, որը մեզանում գտնւում է շատ վատ վիճակի մէջ: Մենք պնդում ենք, որ մեր երկրում համայնքները իրանց սեպհական միջոցներով զրբթէ ոչինչ չեն գործում՝ իրանց նախաձեռնութեամբ մի որ և է օրինաւոր հաստատութեան ձեռնարկելու: Այդպիսի անտարբերութիւնը դէպի մեր թշուառ մերձաւորների դրութեան բարւոքումը աւելի քան պակասարակելի է: Դա նմանում է այն չարիքին, որի հետևանքների լուծը ինքն հասարակութիւնն է կրում ի վնաս իւր հանգստութեան: Քրիստոնէական սուրբ սէրը դէպի մեր չքաւոր մերձաւորները՝ հրամայում և պարտաւորում է մեզ սոցա նիւթական և բարոյական գոյութիւնը ըստ կարելոյն բարելաւելու: Մեր երկրում աղքատները թափառում են խումբ-խումբ մէկ տեղից միւսը անտէր և անտուն և սիւււելով ամեն տեղ՝ սկսում են մուրալ ամենայանդուրն կերպով: Ով չէ զգում այդ ժամանակ թէ ո՛ր աստիճան տգեղ և վիրաւորական է դաւնում դոցա

այդ յանդգնութիւնը: Եթէ մուրացող աղքատների այդ բնաորոշ սովորութիւնը չը վերացուի կամ գոնէ չը սահմանափակուի, ապա դաւայնքան կը զարգանայ, որ մարդկանց հասարակական ազատութիւն անուանուած բանը պէտք է համարել անկասկած սահմանափակած: Այս հետեւանքը այնքան քայքայիչ է, որ հասարակութիւնները անկարող են . այդ երկույթի վերայ նայել սառնասրտութեամբ: Պէտք է ջանալ ուրիշ երկիրներում փորձուած միջոցներ ձեռք առնել, որպէս զի գործ դրած ջանքերը պտղաբեր լինին: Այդ միջոցները զանազան են և պահանջում են մի առանձին քննութիւն, որ և կը կազմէ մեր մի այլ յօդուածի նիւթը: